

Lidská práva [1991]

(pro rozhlasovou diskusi 12. 3. 1991)

01

Zasutým a zapomenutým kořenem a zdrojem myšlenky rovnosti lidí je starozákonní pojetí, že člověk (tj. člověk vůbec) byl nejenom stvořen až naposled a že tedy je vrcholem všeho stvoření, ale že mu byla svěřena odpovědnost za všechny tvory ostatní a také vláda nad nimi. Člověk však zhřešil a tak ztratil svou kvalitu. Jediná rovnost, která mu zůstala, spočívá v tom, že před boží tváří je stejným hříšníkem jako ti druzí.

02

Nová doba stále víc nahražovala Boha „přírodou“. To nutně vedlo k nejrůznějším rozporům. I když přirozenoprávní teorie měla značný a pozitivní význam v dějinách práva, je založena na myšlence velmi konfúzní a přinejmenším vnitřně rozporné, ne-li vysloveně klamně.

03

V přírodě vůbec neplatí rovnost práv, nýbrž právo silnějšího (nebo spíše schopnějšího). Formulace, které převzala ještě Všeobecná deklarace a řada dalších dokumentů na ní postavených, je zjevně v rozporu s tím, co vidíme a s čím máme bezprostřední, vlastní zkušenost. Lidé se nerodí jako vybavení stejnými právy a stejnou důstojností, naopak mají jakožto novorozenci obrovské nevýhody proti ostatním (dospělejším a dospělým) lidem.

04

Základní práva novorozenců ale zde musíme být mnohem radikálnější: základní práva také embryí, lidských zárodků spadají v jedno se závazky jiných, ostatních lidí vůči nim. Formulace lidských práv je pouhou formulací a nemusí vystihovat genezi lidských práv, a to ani jejich fylogenezi, ani jejich ontogenezi. Člověk se stává člověkem jen do té míry, pokud mu v tom jiní lidé podstatně pomohou, tj. pokud oni sami dostojí svým povinnostem a závazkům vůči němu.

05

Filosofická chyba moderního (modernistického) chápání lidských práv spočívá v jejich objektivizaci, tj. v hypotetické (a hluboce nesprávné) představě, že jsou jakoby vlastností nebo výbavou každého člověka od samého narození, tedy že jakoby „jsou“, že to jsou daná jsoucna (jako např. barva očí apod.). To vyplývá z toho, že moderní doba amputovala v chápání situace společnosti i jednotlivce celou jednu dimenzi, totiž strukturovanou budoucnost.

06

Křesťanství vtisklo celé evropské civilizaci původně staroizraelskou životní orientaci do budoucnosti. Každý Evropan je tedy ve svém přístupu ke světu a ke skutečnostem zaměřen tváří (čelem) k budoucnosti. Ale moderní člověk tuto

budoucnost vyprázdnil, udělal z ní vakuum. Budoucnost je pro něho něco jako přicházející prázdno, které máme zaplnit svými činy. Přesněji: tato budoucnost bude jednak plná reliktnů minulosti resp. následků toho, co se v minulosti stalo, ale všechno nové, které se objeví, záleží na nás, na našich rozhodnutích, na naší vůli a na naší schopnosti tuto vůli důsledně prosazovat.

07

Lidská práva požívají dnes v pokročilých zemích i mezinárodně velkého respektu a mají velkou váhu i v politickém utváření nových poměrů v Evropě. Proto je vysoce aktuální, ale také velmi náročnou úlohou filosofů a filosofie, aby dosavadní ideologii, na které myšlenka základních a nezadatelných i nepřenosných práv člověka i občana stojí, podrobila kritice a důkladnému přehodnocení, ale především aby vypracovala nové, ale přijatelné nebo alespoň přijatelnější pojetí, které by myšlenku lidských i občanských práv postavilo na bezpečnější teoretický základ.

08

Po mém soudu je tu k dispozici schůdná cesta kupředu jen za jedné základní podmínky: když změníme své chápání budoucnosti a vůbec skutečnosti, tj. když začneme vážně počítat se skutečnostmi, které „nejsou“, ale které jsou skutečnější než ty „jsoucí“ (tak nás to učil Rádl: to, co být má, je podle něho skutečnější než to, co jest).

09

Významným pokynem je nám to, co naznačuje sám český jazyk: slovo právo je etymologicky příbuzné s mnoha dalšími slovy, označujícími „to pravé“ (tedy to, co „má být“), jako je spravedlnost, správnost, pravda, ale také s jinými, která ukazují, jak lze od pouze daného dojít k „pravému“: příprava, oprava, náprava, i jak lze napravené uchovat: správa, pravidla, a mohli bychom uvádět ještě řadu dalších.

10

Právo tedy a vůbec lidská i občanská práva nejsou ničím pouze daným, ale jsou tím, co „má být“, co „má být“, i když to ještě není a ještě to neplatí. My však jsme voláni a vyzýváni k tomu, abychom tomu „pravému“, co „má být“, pomohli k uskutečnění a k vítězství. Lidská práva tedy musíme chápat jako výzvy, ne jako danosti, s nimiž se každý člověk rodí jako s nějakou svou dispozicí. Práva nejsou dána (a nejsou ani udělování, a to žádnou instancí), nýbrž platí. A pro koho platí, pro koho jsou nejsoucí, „nepředmětnou výzvou“? Jistě ne výhradně ani především pro právě narozené nebo ještě třeba ani nenarozené dítě; to o nich ještě ani neví a nemůže vědět. Platí především pro rodiče, ale i pro další, pro všechny ostatní lidi.

11

Nakonec musíme udělat ještě jeden krok: ekologické myšlení nás naučilo vážně počítat i s lidskými právy generací, které se ještě vůbec nenarodily, ba kterým se nenarodili ještě ani jejich rodiče. To je ten poslední argument pro to, že práva nejsou přirozenou výbavou každého člověka hned od jeho narození. Práva tu „jsou“ (tj. platí) dříve než člověk, který jich má „užívat“ a který je má také sám uplatňovat. Řekl-li kdysi Rádl, že nemáme pravdu, ale rodíme se do ní, můžeme s

plným oprávněním jeho formulaci aplikovat i na lidská a občanská práva: nemáme tato práva, ale rodíme se do nich. Neboť tato práva platila a platí daleko dříve, než se rodíme. A tak tato „lidská práva“ spíše naopak „mají“ nás.

(12. 3. 1991)